

تحول مفهومی قربانیان تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه

بهزاد رضوی فرد

دانشیار، گروه حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

Razavifard.atu.ac.ir

سید قاسم زمانی

استاد، گروه حقوق بین‌الملل، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

Zamani@atu.ac.ir

مهربان بلوریان (نویسنده مسئول)

دانشجوی دکتری حقوق جزا و جرم‌شناسی، دانشکده حقوق و علوم سیاسی، دانشگاه علامه طباطبائی، تهران، ایران.

Mboulourian@gmail.com

قابل انتشار در دوره ۲۵، شماره ۶۵ (بهار ۱۴۰۵) نشریه پژوهش‌های حقوقی

چکیده:

نقض حقوق بشر قربانیان مختلفی بر جای می‌گذارد که در نگاه اول به‌سختی قابل‌تشخیص هستند. آنچه در بادی امر مشهود می‌نماید قربانیان مستقیم و بلا واسطه نقض حقوق بشر هستند. با این حال پرواضح است که حلقه قربانیان نقض حقوق بشر بسی گسترده‌تر از آن چیزی است که به هنگام نقض مشاهده می‌گردد. تجربه تلخ جنگ و تحریم‌ها در دهه‌های متوالی نمونه‌های متعددی از قربانیان منفعل تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه را از قوه به فعل تبدیل نموده است. اقدامات دولت‌ها در راستای سیاست‌گذاری و اداره کشور گاهی نتیجه عکس داشته و منتهی به طرد شدن آن‌ها از جانب جامعه بین‌المللی شده و از طرفی زیستن در دنیای اقتصاد بین‌الملل نقش اجبار و زور در جامعه جهانی را برجسته می‌کند. این نوشتار به دنبال بررسی تحول مفهومی قربانیان تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه می‌باشد. بررسی مصادیق جدید قربانیان ناشی از آسیب به حقوق رسمی افراد که شامل تهدید و آسیب‌های اساسی به حق حیات از جمله حق دسترسی به مواد غذایی و امکانات دارویی مناسب، حق زندگی کردن در محیطی با کیفیت و کاهش نرخ مهاجرت اجباری می‌باشد وارد نموده است کاهش سرمایه‌گذاران خارجی و حتی آسیب به صنعت گردشگری در کشورهای تحریم شده مهر تأییدی بر فرضیه مطرح شده می‌باشد. نگارش فوق به روش توصیفی-تحلیلی و مراجعه به آخرین منابع موجود لاتین و فارسی و نمونه‌های عملی آن‌ها نگارش یافته است.

واژگان کلیدی: حقوق بشر، جامعه جهانی، قربانی، تحریم‌های اقتصادی یک‌جانبه، قربانی غیرمستقیم

مفهوم «قربانی» تأسیس متولد شده از حقوق کیفری و بین الملل به حوزه اقدامات دولت‌ها گسترده شده است. با مطالعه آسیب‌های ناشی از اقدامات دولتی و سازمان‌های بین‌المللی توجه حقوق کیفری و حقوق بین‌الملل به برخی از اقسام قربانیان منفع‌ل معطوف شده که خود هیچ نقشی در وقایع پیش رو نداشته‌اند. از جمله این وقایع یا آسیب‌های اجتماعی (از دیدگاه زمیولوژیست‌ها) مفهومی اعم از مفاهیمی از قبیل شاک و متضرر از جرم می‌باشد. «تحریم‌ها» از نظر عنصر قانونی «جرم» نمی‌باشد. دلیل نامیدن آسیب‌دیده‌های تحریم‌ها به قربانیان این اقدامات، لازمه‌اش نوعی تقدس و معصومیت است که بنا به جبر خاصی به آن اشخاص تحمیل می‌شود. پرداختن به بحث قربانیان تحریم‌ها به‌عنوان قسم جدیدی از اقدامات زیان‌بار اجتماعی محصول قرن حاضر می‌باشد. گروهی نیز به جرم انگاری این اقدامات پرداخته‌اند. هرچند تأثیر اقدامات نسنجیده دولت‌ها در شناسایی و سیاست‌گذاری، خود از تقصیر عمدی فراتر رفته و قابلیت سرزنش فراوانی را ایجاد می‌نماید با مطالعه تحریم‌ها می‌توان به بخشی از تقصیر دولت‌های تحریم‌شونده در تحریم شدن و عدم رعایت حقوق ساکنین آن پی برد. علاوه بر آن قربانیان تحریم‌ها در سده‌های گذشته از امکانات دفاعی مناسبی برخوردار نبوده و حتی این حق خود را به رسمیت نشناخته بودند. تحریم‌ها در مقایسه با جرائم دولتی¹ دارای خصیصه مشترک می‌باشد: از جمله عدم قابلیت جرم انگاری تمام و کمال این دسته از اقدامات؛ زیرا بانیان جرم انگاری و دسته‌بندی جرائم خود مرتکبین جرائم می‌باشند. هدف از تحلیل تحریم‌ها در کنار جرائم دولتی یافتن نوعی مسیر مشترک و ارائه راهکار منحصر به فرد می‌باشد که متأسفانه آن چنان که باید مورد توجه جامعه شناسان و قانون‌نویسان قرار نگرفته است. علاوه بر آن دومین وجه مشترک این دو عنصر مبحث سو استفاده از قدرت می‌باشد. استفاده از ابزار تحریم توسط سازمان ملل و سایر ابرقدرت‌ها با هدف انسان دوستانه و با نگاه خوش‌بینانه به این موضوع فلسفه وضع تحریم‌ها به منظور جلوگیری از جنگ و برخورد مسالمت‌آمیز با متخلفان از قواعد بین‌الملل را زیر سؤال می‌برد و موجب طرح این سؤال مهم می‌شود که آیا این تحریم‌ها دقیق و هدفمند هستند یا کورکورانه و نسنجیده؟ در صورت کورکورانه بودن، بی‌توجهی و اغفال شدید حقوق تعریف شده بشر با این حجم از زیان و قربانیان مورد بحث سکوت جامعه بین‌الملل و جامعه داخلی نسبت به این قربانیان بدون تقصیر بلا توجیه است. با این وجود اقداماتی جهت کاهش آثار تحریم‌ها اعم از راه‌های قانونی یا غیرقانونی که اصطلاحاً دور زدن تحریم‌ها نامیده می‌شود، حداقل راهکار مقابله با تحریم توسط دولت‌های هدف تحریم می‌باشد. بنابراین با تحلیل آثار تحریم‌های یک‌جانبه می‌توان راهکارهایی جهت حداقل رسانی شمار این قربانیان مشخص نمود. آمریکا و اتحادیه اروپا به دلیل برخورداری از برتری سیاسی و اقتصادی و با اجبار سایر کشورها به تبعیت از تحریم‌های آن کشور به کلی هدف به انزوا کشیدن آن کشور را داشته درحالی‌که تحریم‌ها به هیچ عنوان در هیچ دوره‌ای از تاریخ راه حل مناسبی برای حل مشکلات سیاسی نبوده و عواقب آن تا نسل‌های آینده و حتی زیرساخت‌های یک کشور فراتر رفته است.

¹ State crime, power crime

۱- شناخت قربانی به معنی عام آن

قربانی^۲ در حقوق کیفری به کسی اطلاق می‌شود که از روند جرم دچار خسران عظیم جسمی، روانی، مالی و غیره شده است. مطالعات اولیه قربانی‌شناسی نخست از قلمرو آموزه‌های جرم‌شناسی برخاسته است و در واقع می‌توان آن را شاخه‌ای از علم جرم‌شناسی دانست؛ اما در نیمه یکم قرن بیستم، تحولات دیگری که مهم‌ترین آن‌ها وقوع دو جنگ جهانی در آن دوره می‌باشد، این قلمرو مطالعاتی را گسترش داده و به حوزه حقوق نیز تعمیم داده است. پیدایش مفاهیمی همچون عدالت ترمیمی و جایگزین نمودن آن با عدالت کیفری در برخی نظام‌ها، عواید اهمیت دادن به حقوق قربانی می‌باشد. به این خاطر که حقوق کیفری صرفاً به منظور اجرای بی‌چون‌وچرای قانون می‌باشد درحالی‌که صدمات جسمی، روحی، معنوی وارده به بزه دیده و «توجه به مسائلی از قبیل شخصیت بزه دیده، ویژگی‌های زیست‌شناختی، روان‌شناسی و اخلاقی او، مشخصه‌های اجتماعی و فرهنگی، روابط با مجرم و بالاخره مشارکتش در وقوع جرم»^۳ در تمام موارد در قانون به رسمیت شناخته نشده است. شناسایی عنوان قربانی یا victim صرفاً به مفهوم صدمات جسمی نمی‌باشد و استفاده از این واژه از باب غالبیت این صدمات در مفهوم قربانی می‌باشد. چرا که مستنداً به قوانین ادوار گذشته صدمات وارده به زیان دیدگان آسیب‌های اجتماعی اعم از جرم یا غیر جرم غالباً یا جنبه جانی یا مالی یا ابرویی داشته باشد؛ اما امروزه صدمات وارده بر روح و روان انسان نیز مورد جرم‌انگاری قرار گرفته است. ماده ۱۴ قانون آیین دادرسی کیفری ایران مصوب ۱۳۹۴ صدمات معنوی را به رسمیت شناخته است. «بزه دیده^۴ شایسته بهره‌مندی از حق‌هایی در فرایند دادگستری جنایی است تا در راستای احقاق حق جبران از گذر دست رسی به دادگستری، بهتر بتواند آثار بزه دیدگی خود را جبران و ترمیم کند.»^۵

1-1 قربانیان جرائم حکومتی (state crime)

جرائم دولتی تحت عنوان «سوءاستفاده از قدرت»^۶ نیز شناخته می‌شود. منظور جرائمی می‌باشد که «محصول پایمال شدن حقوقی است که برگرفته از شناخت کرامت انسانی است. بخشی از آن‌ها در اسناد بین‌المللی حقوق بشر شناسایی شده و ای‌بسا، بخشی از آن نیز همچنان ناشناخته باقی مانده است.»^۷ جرائم دولتی به آن دسته از اقدامات مجرمانه‌ای اطلاق می‌شود که توسط نهاد مستقلی به نام دولت و در سپهر اقتدار دولتی انجام می‌شود. تفاوت عمده‌ای که این دسته از جرائم دارد، عنصر «اعتماد» می‌باشد. دولت مجرم دارای اقسام متعددی است که حتی دایره آن اقدامات نابخردانه دولت‌ها را که می‌تواند منتهی به آسیب و نهایتاً جنایت

² Victim of crime, victim

گاها در برخی از نوشتارها این دو مفهوم «بزه دیده» و «قربانی» به یک معنی تصور و ترجمه شده است. درحالی‌که بزه دیده عنوان کیفری شده یا قانونی شده زیان‌های اجتماعی ناشی از ارتکاب جرم می‌باشد.

³ لیز، ژرار، فیلیزولا، ژینا، مترجم: کردعلیوند، روح‌الدین، محمدی، احمد، بزه دیده و بزه دیده‌شناسی، انتشارات مجد، ۱۴۰۲، ص: ۶۰

⁴ استفاده از لفظ بزه دیده با توجه به آنچه بیان شد در خصوص جرائم می‌باشد.

⁵ رایجیان اصلی، مهرداد، بزه دیده‌شناسی جلد دوم، انتشارات شهر دانش، ۱۴۰، ص: ۵۹

⁶ در نظام حقوقی ایران نیز برای نخستین بار اصطلاح «سوءاستفاده از قدرت» در بند یک قانون احترام به حقوق و آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی یاد شده است.

⁷ قماش، سعید، کرامت انسانی و نقش آن در جرم‌انگاری، نشر میزان، ۱۳۹۳، ص: ۱۹۷

گردد در بر می‌گیرد: از جمله اقدامات کارشناسی نشده در زمینه مخاطرات زیست‌محیطی. «هرچند اقدامات اشخاص حقیقی طیف قابل توجهی از جرائم علیه محیط زیست را در بر می‌گیرد، اما نمی‌توان از نظر دور داشت که بسیاری از آسیب‌های حوزه محیط زیست می‌تواند ناشی از اقدامات سازمان‌ها و شرکت‌های دولتی یا عمومی باشد که در عرصه صنایع و تأمین انرژی کلان کشور متصدی هستند.»^۸ در حال حاضر، تلاش برای توسعه و رشد جرم‌شناسی تجربی و نظری جرائم دولت، روندی رو به رشد ندارد هرچند در این زمینه تلاش‌های مفهومی و گونه‌شناختی فراوانی صورت گرفته است.^۹ این دسته از جرائم در تعاریف جرم‌شناسان علاوه بر جرم دولتی، جرم ناشی از قدرت نیز تعریف می‌گردد.^{۱۰}

«در ادبیات جرم‌شناسی، قربانیان جرائم دولت عبارت است از غیرنظامیان و نظامیان جنگ، قربانیان نسل‌کشی، مردم در معرض نژادپرستی، تبعیض جنسی، تبعیض طبقاتی، افراد مورد آزمایش‌های خطرناک، کشورها و ملت‌هایی که با ابرقدرت‌ها مخالفت می‌کنند، کارگران، مؤسسان اتحادیه‌ها، مهاجران، زندانیان، محیط زیست و طبیعت، فزانوردان، مظنونان پرونده‌های کیفری، کسانی که در معرض امپریالیسم فرهنگی هستند و مسافران هواپیما.»^{۱۱} پرداختن به مباحث جرم‌شناسی در حقوق کیفری بین‌الملل خصوصاً در مورد «جنایات جنگی، جنایات علیه بشریت و نسل‌زدایی» مباحثی جدید و کم‌سابقه می‌باشد که خود می‌تواند دلایل قابل قبولی داشته باشد؛ بنابراین مردمان ساکن در یک کشور می‌توانند به واسطه قرار گرفتن در لوای فرمانروایی یک دولت بی‌آنکه مرتکب جرمی شده باشند، قربانی واقع شوند و از حقوق اساسی و اصلی خود محروم شوند؛ بنابراین مقایسه و تعیین مصداق تحریم‌ها به‌عنوان قسمی از جرم دولتی یا حتی الامکان مقایسه با این دسته از اقدامات منطقی به نظر می‌رسد.

۲-۱ بازشناسی مفهوم جدید از قربانی به موجب اسناد بین‌المللی

اعلامیه اصول اساسی عدالت برای قربانیان و سو استفاده از قدرت مصوب مجمع عمومی سازمان ملل متحد^{۱۲} به تعبیر جدیدی از مفهوم قربانی در جامعه جهانی دست‌یافت و باعث شد برای سده‌های مختلف توجه جرم‌شناسان از بزه دیده از حالت سرزنشی و فعال در جرم به دیدگاه حمایتی مبدل گردد. در این اعلامیه قربانی به این صورت تعریف شده است:

۱- «قربانیان» به معنی اشخاصی هستند که به‌صورت فردی یا جمعی یا ارتکاب‌های ناقض قوانین جزایی فعال در دولت‌ها از جمله قوانین نهی‌کننده سو استفاده جزایی از قدرت، متحمل صدمه از جمله صدمه جسمی و ذهنی، دشواری روحی، ضرر اقتصادی، محرومیت قابل توجه آزادی‌های بنیادین شده باشند.

۲- تحت این اعلامیه، فردی ممکن است قربانی تلقی گردد صرف‌نظر از اینکه مرتکب شناسایی، دستگیر، تحت پیگرد یا محکوم‌شده باشد و صرف‌نظر از اینکه رابطه فامیلی میان مرتکب و قربانی وجود داشته باشد. واژه «قربانی» هر جا مقتضی باشد

^۸ شامیاتی، هوشنگ، زاهدیان‌تجنکی، محمدحسین، کالاسازی محیط زیست، جرم‌پنهان دولت‌ها، فصلنامه انسان و محیط زیست، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰، ص: ۱۶

^۹ قورچی بیگی، مجید، جرم‌شناسی جرایم یقه سفیدها، نشر دادگستر، زمستان ۱۳۹۴، ص: ۱۴۸

^{۱۰} Power crime

^{۱۱} کوزلاریچ، دیوید، ماتو، ریک، جی میلر، ویلیام، مترجم: قورچی بیگی، مجید، بزه دیده شناسی جرایم دولت، فصلنامه اطلاع‌رسانی حقوقی، ۱۳۹۱، ص: ۱۲۱

^{۱۲} طی قطعنامه شماره ۴۰/۳۴ مورخ ۲۹ نوامبر ۱۹۸۵

شامل خانواده نزدیک یا افراد تحت تکفل مستقیم قربانی و اشخاص متحمل آزار هنگام مداخله جهت کمک به قربانیان در وضعیت پریشانی یا پیشگیری از قربانی شدن، هم می‌شود.

اولاً: توجه اساسی این اعلامیه دقیقاً به قربانیان اعمال دولت‌ها می‌باشد که نتیجه مستقیم یا غیرمستقیم این اعمال منتهی به بزه دیده یا همان قربانی شدن آن‌ها گشته است. به این مفهوم که دولت به‌عنوان نقش قیم و سرپرست در جامعه، به مفهوم فراتر و «نهاد خطاکننده» تعمیم داده شده است. شناسایی رسمی جرم دولتی و جرائم یقه‌سفید و یقه آبی در این اعلامیه راه را برای دفاع بهتر از شهروندان فراهم نموده است. علاوه بر آن منظور از مفهوم شخص در این اعلامیه با توجه به کلیت داشتن این واژه می‌تواند دلالت بر انواع شخص حقیقی و حقوقی در جامعه باشد. هرچند «هنوز اتفاق نظری برای گستراندن این مفهوم به اشخاص حقوقی ایجاد نشده است.»^{۱۳} دوماً: شناسایی انواع خسارات وارده به افراد و محدود نکردن به خسارت خاص از جمله انواع خسارات مالی، جانی، روحی، صدمات ذهنی، حتی مخاطرات مربوط به آزادی‌های بنیادین از ویژگی‌های مطلوب شناسایی قربانی در این اعلامیه می‌باشد. در این اعلامیه حتی دایره حمایتی از خود شخص به خانواده و نزدیکان وی نیز تعمیم داده شده است.

۳-۱- قربانیان سو استفاده از قدرت به موجب اعلامیه ۱۹۸۵

شناسایی درست مفهوم «قربانیان سو استفاده از قدرت»^{۱۴} در این اعلامیه که فرایند تحقق این صدمات نیز از طریق اعمال یا ارتکاب‌هایی است که هنوز موجب نقض قوانین ملی کیفی نیستند اما نقض هنجارهای شناخته شده بین‌المللی مربوط به حقوق بشر محسوب می‌شوند. در اینجا پرداختن به مسئولیت مدنی بین‌المللی و لازمه تحقق آن برای روشن کردن عنوان استفاده شده راهگشا می‌باشد. در جامعه بین‌الملل اتفاق نظر رویکردهای مختلف مبنی بر مسئولیت دولت صرفاً در قبال تخطی از قانون وضع شده در بین‌الملل، باعث شده که آغاز ضمان دولتی با نقض هرکدام از قواعد بین‌الملل رقم خورده و آسیب‌های وارده به قربانی در مرتبه دوم مسئولیت قرار گیرد. این تحول نیز در ماده ۱۵۲^{۱۵} سند مسئولیت دولت‌ها به صراحت مشخص می‌باشد. بزه دیده بین‌المللی شخصی است که به واسطه نقض قوانین یا به واسطه وضع قانون مورد جرم قرار می‌گیرد. پس قربانیان این دسته از جرائم افرادی هستند که کاملاً بی‌تقصیر بوده و قربانی شدنشان به‌صرف وضع قانون است. «بزه دیده شناسانی مانند نیلز کریستی از یک بزه دیده ایده آل سخن رانده‌اند. او از این اصطلاح شخص یا گروهی از افراد را در نظر دارد که در پی ضربه خوردن از جرم، پایگاه کامل و مشروع بزه دیده بودن را به‌سادگی می‌پذیرد.»^{۱۶} البته شمول این نوع از بزه دیدگان در خصوص افرادی نظیر زنان، کودکان، افراد سالخورده می‌باشد که از باب ضعف آن‌ها در دفاع از خود و سهولت در پذیرش قربانی بودن است که لزوم حمایت بیشتر از این گروه را تقویت می‌نماید. به نظر می‌توان قربانیان ناشی از تحریم را که خود هیچ‌گونه نقشی در تحریم شدنشان نداشته‌اند «قربانیان سو استفاده از قدرت» در برابر بزه‌کاری مواجه هستند که «در برابر قانون گناهکار» اما در نزد عموم مردم و خودشان مسئولیتی نداشته

^{۱۳} رایجیان اصل، مهرداد، بزه دیده شناسی، جلد یکم، انتشارات شهردانش، ۱۳۹۸، ص ۱۵۴

^{۱۴} Victims of abuse of power

^{۱۵} مواد کمیسیون طرح مسئولیت بین‌المللی دولت (۲۰۰۱) عنوان می‌نماید: فعل متخلفانه بین‌المللی دولت هنگامی محقق می‌شود که رفتاری اعم از فعل یا ترک فعل: الف) به موجب حقوق بین‌الملل قابل انتساب به آن دولت باشد، ب) نقض تعهد بین‌المللی آن دولت تلقی شود.

^{۱۶} رایجیان اصل، مهرداد، بزه دیده شناسی، انتشارات شهر دانش، جلد یکم، ص: ۳۶

و از نظر معنوی هم مجرم نیستند.»^{۱۷} این دسته از بزه‌کاران که به دو قسم تقسیم می‌شوند: دسته اول دولت‌هایی که با اقدامات به ظاهر مصلحت‌آمیز مختار در اداره کشور بوده و تحریم را امری غیراخلاقی و غیراخلاقی می‌دانند. برای این کشورها احترام به جان افراد ساکن در کشور تحریم جز اولویت می‌باشد اما نتایج به دست آمده از این دسته از تصمیمات دولتی و سازمان‌های بین‌المللی منتهی به بالا رفتن آمار مرگ‌ومیر و تهدید سلامت آن‌ها شده است. دسته دوم: اقدامات دولت‌های مورد تحریم در زمینه قرار گرفتن در گزینه‌های تحریم دولت و سازمان‌های بین‌المللی تحریم کننده، هردو می‌تواند منتهی به تولید قربانیان سو استفاده از قدرت باشد.

2- اختیارات و حوزه عملی واضعان تحریم

به دنبال تولید آسیب دیدگان جدید با صرف وضع قانون با بزه‌کار و قانون‌نویس واحد، امروزه قضیه تحریم‌ها به زبان‌های اجتماعی مبدل شده است. در خصوص کشور ایران احتمال تولید بمب اتم، عدم مشارکت در برخی معاهدات بین‌المللی از جمله اف ای تی اف و تأمین مالی تروریسم ظن جامعه بین‌المللی را به اقدامات خطرناک این کشور در مقابل جامعه بین‌المللی برانگیخته است. از طرفی حتی در صورت دستیابی این کشور به بمب اتم دلیل موجهی برای وضع تحریم توسط ابرقدرت‌های دارنده این جنگ‌افزار هسته‌ای نمی‌باشد. «در حال حاضر ۹ کشور مستقل آزمایش موفقیت‌آمیز جنگ‌افزارهای هسته‌ای خود را به‌طور عمومی اعلام کرده‌اند و نهایتاً این که بیش از ۹۰ درصد از مجموع تسلیحات هسته‌ای فعلی، متعلق به ایالات متحده و روسیه می‌باشد.»^{۱۸} بنابراین کشورهای مدعی حقوق بشر و عدالت انسانی خود واجد شدیدترین شکل سلاح فیزیکی هستند. همان‌گونه که هابز^{۱۹} فیلسوف انگلیسی در نظریه «حالت طبیعی» تعریف می‌نماید: در جامعه جهانی، زور جلوه دار است و هر کشوری می‌تواند بی‌آنکه مجازات شود به زور متوسل گردد. درواقع «نابرابری‌های قدرت ناگزیر در سازمان وجود دارد و باعث می‌شود که با اندام وار تر (ارگانیک تر) شدن جامعه، این نابرابری‌ها به جای آنکه کمتر شود افزایش یابند.»^{۲۰} با در نظر گرفتن شرایط موجود که در دنیای امروزی هر دولتی که از زور و قدرت کافی برخوردار باشد و عنصر زور و قدرت می‌تواند موارد مختلفی از قبیل ثروت ملی از جمله درآمد سالیانه دولت، نیروی نظامی قوی و برخورداری از علم و دانش در زمینه تولید سلاح‌های به روز می‌باشد، قدرت تصمیم‌گیری آن دولت در جامعه جهانی را بیشتر می‌نماید. علاوه بر آن طرح بحث در خصوص اینکه آیا تحریم‌ها مصداق جنایت علیه بشریت هست یا خیر و آیا واضعان تحریم در زمره جنایت‌کاران بین‌المللی باشند یا خیر امروزه توسط بسیاری از اندیشمندان محل بحث و گفت و گو می‌باشد. برخی از نویسندگان «استناد به بند «ک» ماده ۷ اساسنامه رم» را برای مصداق سازی این دسته از فعالیت‌های تحریمی به مثابه جنایات بین‌المللی قابل تعمیم دانسته‌اند^{۲۱} که ریشه در دادخواهی کشور ونزوئلا به دفتر دادستان دیوان کیفری بین‌المللی

¹⁷ james Sutton, political corruption and state crime, department of Anthropology, Hobart and William smith colleges, 2017, p: ۲

¹⁸ Fa.m.wikipedia.org

¹⁹ Hobbes 1588-1679

^{۲۰} راسل، برتراند، ترجمه: دریا بندری، نجف، قدرت، انتشارات خوارزمی ۱۳۶۷، ص: ۳۳

²¹ ذاکر حسین، محمدهادی، تعقیب تحریم‌های اقتصادی به عنوان جنایت علیه بشریت، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۵۱ شماره ۲، ۱۴۰۰، ص: ۵۸۹.

دارد.^{۲۲} استناد به این ماده برای مدعیان صلح بین‌الملل و ناقض حقوق بشر بودن تحریم از آن جهت که «امکان احصای تمام مصادیق جرائم علیه بشریت برای یک نهاد دائمی ممکن نبوده و تلاش بیشتر برای ایجاد فهرست جامع و دقیق به معنای مفیدتر شدن و محدودیت بیشتر است.»^{۲۳} عرصه را برای برخورد کیفری با واضعان تحریم‌ها تنگ نموده است. تقریباً امکان جرم‌انگاری تحریم‌ها با توجه به آنچه گذشت از نظر نگارنده صحیح نمی‌باشد. چرا که استناد به اصل استفاده حداقلی از حقوق کیفری «نه تنها موجب استفاده بهینه از حقوق کیفری در جایگاه مناسب آن را فراهم می‌نماید، بلکه در عین حال زمینه توجه سیاست‌گذار جنایی به استفاده از سایر ابزارها و نهادهای حقوقی-اجتماعی را فراهم می‌نماید.»^{۲۴} علاوه بر آن جامعه بین‌الملل و سازمان ملل هیچ تعهد فراملی در قبال امور غیرانسانی و اخلاقی ندارد و خصوصاً در مورد تحریم‌ها تعهد نوشته یا نانوشته‌ای از جانب تحریم‌ها وجود ندارد که به دنبال نقض آن باشیم. نتیجتاً در مرحله نخست نباید سراغ جرم‌انگاری این دسته از اقدامات رفت و استفاده از سلاح حقوق کیفری بایستی آخرین مرحله باشد.

۲-۱- تحریم‌های اولیه

در یک تقسیم‌بندی کلی، تحریم‌ها به دو صورت اولیه و ثانویه تقسیم می‌گردند. تحریم‌های اولیه که به شکل مرسوم توسط هرکدام از دولت‌ها و سازمان‌های مورد بحث اعمال می‌شود و مطابق تئوری تحریم‌های اقتصادی فشار اقتصادی بر اشخاص غیرنظامی تبدیل به تغییر سیاست دولت می‌گردد.^{۲۵} علاوه بر آن در خصوص تحریم‌های اقتصادی اعمال شده نسبت به کشور ایران بایستی در خصوص تحریم‌های ابتدایی وضع شده توسط شورای امنیت سازمان ملل متحد مطابق ماده ۴۱ منشور که امری پذیرفته شده و توافقی میان سازمان تحریم‌کننده و کشور تحریم شده می‌باشد با سایر انواع تحریم‌های یک جانبه و قهرآمیز کشورها و سازمان‌های دیگر تفاوت قائل گردید. با توجه به این نکته که هر دو تحریم‌ها ناعادلانه بوده و آثار و عواقب بسیار شدیدی از خود به جای گذاشته است که کمتر از نتایج جنگ و حمله نظامی نمی‌باشد، بنابراین نظریه صلح‌آمیز بودن تحریم اقتصادی به شدت مورد نقد قرار گرفته است. با این استدلال که تحریم اقتصادی غالباً از اجبار به تغییر سیاست‌ها شکست خورده است. درحالی‌که همچنان موجب ورود ضرر به شهروندان شده است. مطالعات تجربی نشان دهنده این موضوع است که آثار تحریم‌ها از همان بدو وضع آن موضوعات متنوعی را پوشش می‌دهد. با تمرکز بر تأثیر گسترده اقتصادی و اجتماعی تحریم‌ها و آمار و ارقام برجسته در این زمینه نشان می‌دهد که تحریم‌ها فعالیت اقتصادی کشورهای تحریم شده به شدت کاهش می‌دهد. از جمله تحریم‌های وضع شده توسط آمریکا به شدت درآمد ناخالص ملی را کاهش می‌دهد. برای مثال تأثیر برجسته تحریم‌های سال‌های ۲۰۱۲-۲۰۱۳ در زمینه اقتصاد ایرانیان به شدت مشهود می‌باشد. این تحریم‌ها منجر به کاهش ارزش پول ملی، تورم، نرخ بیکاری بالا و کاهش شدید سرمایه‌گذاری مستقیم خارجی شده است. علاوه بر آن غیر از زیان‌های اقتصادی تحریم‌ها، کشورهای هدف تحریم خسارات و آلام اجتماعی فراوانی را تجربه نموده‌اند. مطالعات انجام شده در زمینه تحریم‌ها نشان می‌دهد که تحریم‌ها منجر به بی‌ثباتی

²² در این ماده «سایر رفتارهای غیر انسانی» را مصادیق جرائم علیه بشریت اضافه نموده اند. مطلق بودن این ماده امکان تفسیر به نفع بزه دیدگان تحریم می باشد

²³ همان منبع؛ ذاکر حسین

²⁴ غلامی، حسین، اصل حداقل بودن حقوق جزا، فصلنامه حقوق کیفری، سال اول، شماره ۲، زمستان ۱۳۹۱، ص: ۶۳

²⁵ Hafner-Burton, Emilie M.A Social Science of Human Rights, Journal of Peace Research 51, 2014, p: 273

برنامه‌های سیاسی دولت‌ها شده و تأثیر نامطلوبی بر مراتب دموکراسی و حقوق بشر در این کشورهای تحریم شده به‌جای گذشته است. همین‌طور، تحریم‌ها در برخورد تبعیض‌آمیز و دوگانه نسبت به بانوان و اقشار آسیب‌پذیر در جامعه شده است. تحریم‌ها به طرز قابل توجهی بودجه خرج شده برای امور اجتماعی از قبیل سلامت عمومی، آموزش عمومی و ریشه‌کن کردن فقر را کاهش داده است. فراتر از آن تأثیر منفی تحریم‌ها بر سلامت عمومی و پیامدهای اجتماعی آن منجر به پیدایش نتایج شدید در بلندمدت نیز شده است.^{۲۶}

2-2 تحریم‌های ثانویه

منظور از تحریم‌های ثانویه: آن است که واضعان تحریم، نه تنها کشور هدف را موضوع تحریم‌های اقتصادی قرار داده بلکه جامعه بین‌الملل و سایر جوامع را نیز از انجام هرگونه دادوستد و مبادلات تجاری و اقتصادی با کشور تحریم شده منع می‌نمایند و این منع نیز توأم با ضمانت اجرای تعریف شده از قبل می‌باشد. نمونه این امر به دنبال عقب‌نشینی آمریکا از برنامه جامع^{۲۷} اقدام مشترک که به اختصار (برجام)^{۲۸} نامیده می‌شود تحقق یافته است. آمریکا تحریم‌های جدید اقتصادی و مالی علیه ایران وضع و تحمیل نمود که این تحریم‌های یک‌طرفه شامل تحریم و ممانعت‌های فرا منطقه‌ای است. بدین منظور که ملت‌های غیر آمریکایی از تجارت و سرمایه‌گذاری در ایران منع می‌شوند. اشخاص حقیقی و قانونی خارجی هم که از این مقرر تبیعت نمایند با انبوهی از محدودیت‌ها مواجه می‌شوند^{۲۹} از جمله محدودیت‌ها در زمینه دسترسی، انواع جریمه و مجازات مالی. این فشارها نه تنها بر تصمیم‌گیران دولت‌ها در سطح جهانی اعمال می‌شود بلکه در سیاست‌های خارجی بیگانه که در سازمان‌ها و دولت‌های بین‌المللی اتخاذ می‌شود، از جمله در سیاست‌های اتحادیه اروپا دخالت‌گر می‌باشد. چرا که در این اتحادیه انواع تجارت‌های مشروع و قانونی با ایران حمایت می‌شود. در این راستا تحریم‌های فرا منطقه‌ای وضع شده توسط آمریکا علیه کشور کوبا نیز همین وضعیت را دارا می‌باشد. در تاریخ جولای ۲۰۲۲ گزارشگر ویژه شورای امنیت به نام خانم آلنا دوهان^{۳۰} در خصوص تأثیر منفی اقدامات قهری یک جانبه در ایران در برخورداری از حقوق بشر گزارش خود را به کمیته ویژه حقوق بشر شورای حقوق بشر ارسال نمود با این عنوان که «تحریم‌ها، تحریم‌های ثانویه و اشکال مختلف تبیعت بیش‌ازحد از آن‌ها، دربردارنده تأثیر منفی جدی بر اقتصاد کشور بوده و منجر به نقض جدی حقوق بشر و چالش‌های بشردوستانه می‌شود که با همه‌گیری کرونا تشدید شده است. مشارالیه‌ها نتیجه می‌گیرد که استفاده از تحریم‌های یک جانبه، تحریم‌های ثانویه و تبیعت بیش‌ازحد، به‌طور کلی موجب تأثیر منفی بر طیف گسترده‌ای از حقوق بشر مدنی، سیاسی، اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی از جمله حق حیات و حق توسعه شده است.»^{۳۱} نکته جالب‌توجه در گزارش

²⁶ Usman Khalid a,*, Muhammad Tahir Ali b, Luke Okafor c, Olajide Idris Sanusi, Do sanctions affect the environment? The role of trade integration, research in globalization 8, 2024, p:26

^{۲۷} براساس این توافق ایران متعهد می‌شود ذخایر اورانیوم غنی شده متوسط خودش را پاک‌سازی و ذخیره‌سازی اورانیوم با غنای کم را تا ۹۸ درصد قطع کند و حداقل به مدت ۱۵ سال تعداد سانتریفیوژها را به حدود دو سوم کاهش دهد. ایران با عدم غنی‌سازی اورانیوم بیش از ۳,۶۷ و نساختن تاسیسات غنی‌سازی اورانیوم جدید یا راکتور آب سنگین جدید موافقت کرد. همچنین فعالیت‌های غنی‌سازی اورانیوم به مدت ۱۰ سال به یک ساختمان که از سانتریفیوژهای نسل اول استفاده می‌کند محدود خواهد بود. دیگر تاسیسات نیز طبق پروتکل الحاقی اژانس بین‌المللی انرژی اتمی برای اجتناب از خطر تکثیر سلاح‌های اتمی تبدیل خواهند شد.
FROM: WIKIPEDIA

²⁸ Joint comprehensive plan of action. که توافق جامع و نهایی هسته‌ای وین، توافق هسته‌ای ایران نامیده می‌شود.

²⁹ Schmidt, Julia, the legality of unilateral extra-territorial sanctions under international law, journal of conflict and security law, oxford university, press 2022, p:54

³⁰ ALENA DOUHAN

³¹ Human rights council, fifty-first session, 12 september-7 october 2022. Agenda item 3

خانم دوهان آن است که وی در مسیری تقریباً متفاوت با شورای امنیت و دولت‌های عضو ملل متحد در هدفمندسازی و یا هوشمند سازی تحریم‌های اقتصادی، تحریم‌ها را ذیل اقدامات قهری یک‌جانبه کاملاً مغایر با حقوق بشر قلمداد کرده است، رویکردی که می‌تواند شانس پذیرش و مقبولیت عمومی آن را کاهش دهد.

3- مصادیق نقض حقوق بشر توسط تحریم‌ها

قربانیان پدیده تحریم به اقسام متعددی شناخته می‌شود که در این نوشتار اهم آن بررسی می‌گردد:

3-1 آسیب به حق حیات (آسیب‌های اجتماعی تحریم)

در اعلامیه جهانی حقوق بشر اعلام شده که هر انسانی حق زندگی، آزادی و امنیت شخصی دارد.^{۳۲} علاوه بر آن در میثاق حقوق مدنی و سیاسی این حق به این شکل بیان شده است که: «حق زندگی از حقوق ذاتی انسان است. این حق باید به موجب قانون حمایت شود و هیچ فردی را نمی‌توان خودسرانه از زندگی محروم کرد.»^{۳۳} بنابراین برای تک‌تک افرادی که ساکن در یک سرزمین می‌باشند، سیاست‌های داخلی و بین‌المللی همواره باید در جهت حمایت و تضمین از این حق باشد. حمایت از حق بر امنیت غذایی و سلامت از اهم این حقوق می‌باشد.

3-1-1 مشکلات تأمین غذای شهروندان

حق بر دسترسی به غذا در مواد ۲۵ اعلامیه جهانی حقوق بشر، ماده ۱۱ میثاق حقوق اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی، بند ۲ ماده ۱۲ کنوانسیون محو کلیه اشکال تبعیض علیه زنان تصریح شده است. این حق در جامعه بین‌الملل دارای مفهوم موسع بوده و با سایر حقوق از قبیل حق سلامت، حق برخورداری از معیشت مناسب تالازم می‌یابد. «مفهوم مهم دیگر امنیت غذایی می‌باشد که در دهه ۱۹۷۰ طرح شده است. این حق با حق بر غذا پیوستگی داشته هدف مشترک هر دو مبارزه با گرسنگی است.»^{۳۴} متأسفانه تأثیر عملی تحریم‌ها منجر به کاهش کیفیت غذای ساکنین، ممنوعیت از ورود و خروج کالاهای اساسی و نقض سلامت فردی و اجتماعی شده است؛ بنابراین با توجه به این موضوع «کاهش یا محرومیت دسترسی به غذا؛ نقض امنیت غذایی، افزایش مرگ‌ومیر، سوءتغذیه» همگی می‌تواند از عواقب تحریم‌ها باشد. تحریم‌ها بر شرایط امنیت غذایی تأثیر می‌گذارند و دسترسی به غذا را محدود یا مانع از دسترسی غیرنظامیان به ملزومات مرتبط مانند ابزارهای کشاورزی، کودها، تجهیزات حمل‌ونقل، قطعات یدکی، داروها، یا مواد شیمیایی برای بهداشت، مانند کلر می‌شوند. مستندا به گزارشگر سازمان ملل متحد خانم آلنا دوهان در خصوص دسترسی به غذا در ایام تحریم: «^{۳۵} تولیدات کشاورزی ایران بیش از ۱۰ درصد تولید ناخالص داخلی آن را تشکیل می‌دهد؛ ۷۵

^{۳۲} ماده سوم اعلامیه جهانی حقوق بشر

^{۳۳} بند ۶ میثاق حقوق مدنی و سیاسی

حسینی اکبر نژاد، هاله، حسینی اکبرنژاد، حوریه، مقابله با گرسنگی در نظام حقوق بین‌الملل: از نقض حقوق بشر تا جنایت بین‌الملل، مجله حقوق بین‌المللی،

^{۳۴} شماره ۶۵، ۱۴۰۰، ص: ۱۱۴

^{۳۵} گزارش ارائه شده به شورای حقوق بشر سازمان ملل متحد، مورخ ۷ اکتبر ۲۰۲۲ در مراجعه حضوری خانم آلنا دوهان به جمهوری اسلامی ایران

درصد از فعالیت‌های کشاورزی توسط کشاورزان کوچک انجام می‌شود. این کشور در بین ۲۰ درصد تولیدکننده برتر جهان برای طیف وسیعی از کالاهای کشاورزی قرار دارد. اعمال مجدد تحریم‌های یک‌جانبه در سال ۲۰۱۸ با محدودیت‌های تجاری و مالی مربوطه، تبعیت بیش از حد تجار خارجی، بازرگانان و مؤسسات مالی موجب اختلال در تهیه بذر، کود و تجهیزات برای تولیدات کشاورزی شده است. این امر منجر به استفاده از سازوکارهای مبادله کالا و تجارت بشردوستانه شده که توأمان با تورم و کاهش ارزش پول ملی، موجب افزایش قیمت مواد غذایی شده است. همین‌طور بر اساس گزارش اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایران، اعمال مجدد تحریم‌ها در سال ۲۰۱۸ با ایجاد اختلال در تأمین حداقل ۱۰ میلیون تن واردات محصولات کشاورزی از جمله تأمین نهاده‌های دامی، دانه‌های روغنی و روغن پخت‌وپز، امنیت غذایی کشور را به خطر انداخته است؛ این مهم نقض آشکار حق دسترسی به غذا و تکافوی آن قلمداد می‌شود». فلذا حتی اگر کشورهای تحریم شونده دارای درصد بالایی از خودکفایی در زمینه تولید مواد غذایی باشند، باز هم از حیث واردات کالاهای دستگانه‌های تولیدات خارج از کشور و نیز برخی مواد اولیه با دشواری مواجه خواهند گردید. «تحریم‌های اقتصادی چندجانبه و جامع در کشورهایی که به شدت به واردات وابسته هستند و با فشارهای اجتماعی و اقتصادی دیگری همراه هستند، بیشترین تأثیر را بر سلامت عمومی دارند.»^{۳۶} بنابراین عوامل اصلی مؤثر بر افزایش قیمت غذا را می‌توان عوامل زیر دانست:

۱- افزایش هزینه‌های چرخه تولید محصولات کشاورزی و دام به دلیل وابستگی به واردات

۲- اختلال در زنجیره‌های تأمین

۳- افزایش هزینه کالاهای معدنی

۴- رشد تعرفه‌های برق و هزینه‌های بسته‌بندی

۵- افزایش قیمت‌های جهانی محصولات غذایی

با مطالعه نظام تحریم‌های عراق می‌باشد در سال ۱۹۹۰ که در زمان خود به خوبی گویای قطعنامه‌ای ضد بشری بوده است.^{۳۷} علیرغم اینکه در تمامی قطعنامه‌های تحریمی غذا، دارو، کالاهای اساسی از رژیم تحریم‌ها معاف بودند. این تحریم‌ها به صورت کاملاً اساسی در کشور عراق اعمال شده است؛ و تمامی کالاهای حتی غذا و دارو از ورود به سرزمین عراقی منع شدند. نرخ بالای مرگ‌ومیر و سوءتغذیه در طول سیزده سال تحریم به دلیل کمبود غذا، آب آشامیدنی، دارو، برق، بهداشت و علاوه بر این موارد افزایش بیکاری، کاهش سطح آموزش، تجزیه جامعه و ناتوانی اقتصاد عراق همگی از عواقب اعمال شدید تحریم در این کشور می‌باشد. وضعیت اسفناک و غیرقابل جبران حتی بعد لغو تحریم‌ها در سال ۲۰۰۳ همچنان ادامه داشت و سالیان سال به طول انجامیده است تا مردم این سرزمین که به معنی واقعی کلمه جنگی پنهان را از سر می‌گذراندند متحول گردند. در این راستا معتقدان

³⁶ Reihaneh Dastafkan; Hadi Salehi; Mohammad Mehdi Hooshmand, Provision of Peace and Right to Health through Sanctions: Threats and Opportunities, Arch Iran Med. April 2020,p:47

³⁷ Saleh, Mohammad Mahdi, Toward abolishing imposing comprehensive sanction: Sanction Damaged IRAQI society and food ration system saved it from famine, The Third Intl. Conf. on Advances in Social Science, Management and Human Behaviour, 2015, p:28, 978-1-63248-067-5 doi: 10.15224/ 978-1-63248-067-5-66

به جنایت علیه بشریت بودن تحریم، مستندا به ماده ۸ اساسنامه رم که در آن «تحمیل گرسنگی به عنوان روش جنگی، با محروم کردن آنان از موادی که برای بقایشان ضروری است».

3-1-2-3 قریبان سلامت

عدم تأمین داروهای کافی، درمان مناسب و تجهیزات پزشکی در زمان مناسب، سلامت جسمی و روانی شهروندان را در معرض خطر قرار می‌دهد و منجر به بالا رفتن نرخ مرگ‌ومیر می‌گردد. تأمین ملزومات دارویی در هر کشوری را نمی‌توان منوط به هیچ استثنایی نمود. «نقض حقوق بشر یا قواعد بنیادین حقوق بین‌الملل از جمله خطوط قرمزی است که اعمال تحریم با عبور از این شاکله‌ها، اعتبار حقوقی تحریم را زیر سؤال برده و چه بسا آثار توسل به تحریم را مصداقی از ارتکاب تخلف یا تحقق جنایت بین‌المللی مبدل سازد.»^{۳۸} تحریم‌های اقتصادی تأثیر قابل‌توجهی بر دسترسی دارو و سلامت عمومی در کشورهای هدف تحریم دارد. به طور کلی هیچ کدام از سازمان‌های تحریم کننده نمی‌توانند ممنوعیتی در زمینه دارو ایجاد نمایند اما در عمل تحریم‌ها به شکل غیرمستقیم منجر به کمبود داروهای ضروری و عدم امکان داروهای ساخته شده خارج از کشور و به تبع آن تحت تأثیر قرار دادن بیماران خاص شده است.^{۳۹} تحریم‌های وضع شده علیه ایران به این صورت است که تحریم‌ها وضعیت تجارت و مبادله کالا و انتقال آن به کشور را به شدت پیچیده و گاه ناممکن ساخته است. به دلیل محرومیت و حذف ایران از شبکه SWIFT عملاً امکان انتقال پول از ایران به کشور و مؤسسات خارجی منتفی شده است.^{۴۰} بنابراین حتی امکان جابه‌جایی پول در موارد استثنایی و کمک‌های بشردوستانه که نیازمند اخذ مجوز از OFAC می‌باشد بسیار سخت و پیچیده شده است. چرا که امکان انتقال وجه و خریداری وجود ندارد. اگر هم وجهی واریز شود این سامانه خودبه‌خود با وارد شدن نام کشور تحریمی اقدام به بلوکه نمودن مبلغ پرداختی خواهد نمود. در زمینه همکاری کشورهای دیگر هم به دلیل عدم تمایل معامله با کشورهای تحریم شده به دلیل ترس از مجازات شدن عملاً کشور تحریم شده را با بن‌بست مواجه می‌نماید. به عنوان مثال، چندین مؤسسه مالی بین‌المللی برجسته، از جمله شرکت مالی سوئیسی «کردیت سوئیس» و بانک «استاندارد چارتر» مستقر در لندن، به دلیل نقض تحریم‌ها و تجارت با ایران،

^{۳۸} زمانی، سیدقاسم، شهبازی، ارامش، فرجی، حسین، تحریم‌های یکجانبه علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل کیفری: جنایت علیه بشریت؟ مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، انتشارات شهر دانش، شماره ۷، ص: ۸۷

^{۳۹} متن کامل تحریم‌های اقتصادی در دفتر کنترل دارایی خارجی افک بر ضد ایران، شامل دستورات و مقررات اجرایی مختلف است. این تحریم‌ها به ویژه مطابق با دستور اجرایی ۱۳۵۹۹، به مسدود کردن منافع و اموال متعلق به ایران، بانک مرکزی ایران و تمام مؤسسات مالی در خاک ایالات متحده و همچنین افراد و نهاد های تحت کنترل دولت می‌پردازد. مراجعه شود: OFAC و کد مقرراتی فدرال

^{۴۰} سوئیفت یک انجمن ارتباطات بین‌بانکی جهانی است. هدف از ایجاد این پیام‌رسان ایجاد یک شبکه پردازش داده و پیام‌رسانی است که بین بانک‌های سراسر جهان به اشتراک گذاشته شده است نقش اصلی سوئیفت به عنوان یک حامل پیام است. شبکه سوئیفت پیام‌های حاوی دستورالعمل‌های پرداخت را به صورت ایمن بین مؤسسات مالی درگیر یک تراکنش منتقل می‌کند. علاوه بر ارائه شبکه‌رسانی برای تراکنش‌های مالی، سوئیفت خدمات پیام‌رسانی شخص به شخص ایمنی برای انتقال اسناد حساس تجاری مانند قراردادهای فاکتور را ارائه می‌دهد. به طور مشخصی سوئیفت دو خدمت اصلی به بخش مالی ارائه می‌دهد: ۱- شبکه‌ای ایمن برای انتقال پیام‌های بین مؤسسات مالی. ۲- توسعه و نگهداری مجموعه‌ای از استانداردهای نحوی برای پیام‌های مالی. به همین دلیل سوئیفت نقش بانک‌های طرف حساب و دیگر مؤسسات درگیر فرایند تسویه حساب را از بین نمی‌برد.

Marco Cipriani, Linda S. Goldberg, and Gabriele La Spada, Financial Sanctions, SWIFT, and the Architecture of the International Payment System, Journal of Economic Perspectives—Volume 37, Number 1—Winter 2023—Pages 31–52,p:43 منبع:

جریمه‌های چند صد میلیون دلاری پرداخت کردند در دسامبر ۲۰۱۲، بانک استاندارد چارتر بریتانیا ۳۲۷ میلیون دلار به وزارت خزانه‌داری ایالات متحده جریمه پرداخت کرد، زیرا ۶۰،۰۰۰ تراکنش به نفع مؤسسات مالی ایرانی انجام داده بود. دیگر مؤسسات مالی نیز تحت تحقیقات مربوط به نقض تحریم‌های ایران قرار گرفته‌اند، از جمله «رویال بانک اسکاتلند»، «یونی‌کردیت»، «دویچه بورس»، «سوسیته ژنرال» و «کردیت اگریکول»^{۴۱} در واقع تحریم‌های وضع شده اصلی‌ترین اثر آن به حوزه نیازهای اساسی مردم می‌رسد و آن‌ها را از اولیه‌ترین حقوق محروم می‌نماید.^{۴۲} نمونه‌ای از اثرگذاری تحریم بر وضعیت بیماران خاص نسبت به بیماران پروانه‌ای می‌باشد. بیماری‌ای غیرقابل درمان است که صرفاً می‌توان با داروهای وارداتی از درد و آلام این بیماری کاسته شود.^{۴۳} پانسمانی که برای این بیماران استفاده می‌شود باید پانسمان غیر چسبنده باشد. اگر این پانسمان به پوست بچسبد هنگام تعویض موجب کندن شدن پوست می‌شود و زخم را شدت می‌دهد. این پانسمان‌ها در انواع مختلف تولید می‌شود، اما نوعی از آن که از خارج کشور وارد می‌شود نوع خاصی است که «مپیلکس» نام دارد و اکثر بیماران در سراسر جهان از همین پانسمان استفاده می‌کنند که کارایی بهتری نسبت به انواع دیگر آن دارد و کمک می‌کند تا بیماران ای بی زندگی کم درد تری را سپری کنند. البته این پانسمان‌ها گویا تنها مختص این بیماران نیست و پانسمان مپیلکس برای تمامی زخم‌های باز مانند زخم‌های بیماران دیابتی، زخم بستر و یا زخم‌های سوختگی شدید نیز استفاده می‌شود که طبیعتاً نبود این پانسمان‌ها این بیماران را نیز دچار مشکل خواهد کرد. شرکت دارویی سوئدی به نام مولنلیکه پانسمان‌های «مپیلکس» را تولید می‌کند. این نوع پانسمان‌ها در داخل کشور از حدود دو سال گذشته از سوی وزارت بهداشت و درمان و به واسطه یک شرکت نمایندگی داخلی به صورت سالانه از این شرکت سوئدی تأمین می‌شد و ماهانه رایگان در اختیار بیماران پروانه‌ای قرار می‌گرفت و در حال حاضر مدت‌ها است که به دلیل تحریم‌های آمریکا این شرکت سوئدی از فروش این نوع پانسمان‌ها به ایران خودداری کرده (به دلیل وضع تحریم‌های ثانویه) و تأمین آن‌ها با مشکل مواجه شده است. در گزارش منعکسه از خانم النا دوهان^{۴۴} ایشان اظهاراتی مبنی بر کمبود شدید و قیمت‌های گزاف داروهای ضروری حیات‌بخش و مسکن و همچنین گزارش‌هایی از سهمیه‌بندی دوزهای پزشکی توسط بیماران دریافت نمود که به دلیل وضعیت وخیم اقتصادی خود مجبور به فروش مجدد بخشی از درمان خود جهت رفع نیازهای

⁴¹ Setayesh, sogol, Mackey, Tim K, Addressing the impact of economic sanctions on Iranian drug shortage in the joint comprehensive plan of action: promoting access to medicines and health diplomacy, Globalization and health, Bio med central, 2016, p:4, DOI 10.1186/s12992-016-0168-6

⁴² در ۱۴ فوریه ۲۰۱۹، مایک پمپئو، وزیر امور خارجه آمریکا، به شبکه CBS گفت: «وضعیت مردم ایران با تحریم‌های ما بدتر شده و ما متقاعد شده‌ایم که این امر موجب خواهد شد تا مردم ایران برای تغییر رفتار رژیم خود به پا خیزند.» وزارت خزانه‌داری آمریکا نیز پیش‌بینی کرده بود که سیاست‌های این کشور منجر به انزوای مالی و رکود اقتصادی بیشتر ایران خواهد شد. منبع: | «Maximum Pressure»: US Economic Sanctions Harm Iranians' Right to Health HRW

⁴³ به گزارش «تابناک اقتصادی»: از اردیبهشت ماه سال گذشته که آمریکا از برجام خارج شد، رئیس‌جمهور این کشور از بازگشت تحریم‌ها علیه ایران در مدت ۹۰ روزه و ۱۸۰ روزه گفت و اعلام کرد هر کشور و شرکتی که با ایران مرادوات تجاری داشته باشد نیز شامل این تحریم‌ها خواهد شد؛ هر چند بارها و بارها دونالد ترامپ اعلام کرده که این تحریم‌ها علیه ایران، دارو و تجهیزات پزشکی و مواد غذایی را شامل نمی‌شود، گذشت زمان نشان می‌دهد که تیغ تیز این تحریم‌ها موارد پزشکی را نیز شامل شده و بیماران ایران را هدف گرفته است.

⁴⁴ همان گزارش. همچنین در خصوص بیماری‌های خاص از قبیل سرطان، تالاسمی، هموفیلی، ام اس، بیماری‌های پروانه ای، اوتیسم و... از سال ۲۰۱۱ به

دلیل تحریم‌ها ناپایداری در عرضه خدمات پزشکی منابع موثقی موجود است.

اولیه مانند غذا شدند. از نوامبر ۲۰۱۸ هزینه مراقبت‌های بهداشتی ۶۷ درصد افزایش یافته است. علاوه بر آن، ایران در سال ۲۰۲۱ توانست از ۱۰ میلیون دوز مورد نیاز، ۱/۵ میلیون دوز تزریقی برای بیماران تالاسمی وارد کند. درحالی‌که امکان واردات داروی خوراکی برای این بیماران وجود نداشت. چنین کمبودهایی منجر به چهار برابر شدن میزان مرگ‌ومیر در میان بیماران تالاسمی شده است. در واقع حتی جهت تأمین کمک‌های بشردوستانه به چند دلیل ذیل تلاش دولت تحریم شده بی‌نتیجه می‌ماند: ۱- مشکل ثبت سفارش ۲- مشکل واردات و حمل‌ونقل و بیمه کشتی‌های حمل کالاهای ضروری ۳- مشکل انتقال پول ۴- عدم تمایل شرکت‌های خارجی به معامله. در نهایت شاهد منتفی شدن هرچه بیشتر امکان کمک‌رسانی و حمایت در خصوص بیماران خطرناک می‌باشیم که نمونه معنونه تنها بخش کوچکی از درد و رنج آسیب‌های قربانیان سلامت می‌باشد که تاکنون غیرقابل جبران می‌باشد.

3-2 توسعه؛ قربانی تحریم:

زندگی کردن در سرزمینی مطلوب و متعادل شامل شرایطی است که به هر فرد اجازه می‌دهد در محیطی امن، سالم و با فرصت‌های مناسب برای رشد و پیشرفت زندگی کند. حق بر توسعه^{۴۵} نیز از زمره این حقوق است که در جهان اقتصادی امروزه ارزش و اعتبار زیادی یافته است. از جمله آسیب‌هایی که تحریم‌ها به این حق بر توسعه وارد می‌نماید. از قبیل کاهش سرمایه‌گذاری‌های خارجی، کاهش صنعت توریسم، تمایل بالای ساکنین این کشورها به مهاجرت و ... می‌باشد؛ بنابراین قربانی به معنی عام کلمه به صرف مفهوم فیزیکی آن اطلاق نمی‌شود بلکه هرگونه زبان‌های اجتماعی یک فرایند می‌تواند در ذیل مفهوم قربانی شناسی قرار گیرد.^{۴۶}

3-2-1 قربانیان ترجیح دهنده مهاجرت

در یک تحلیل آماری در خصوص چگونگی تأثیر تحریم‌های بین‌المللی بر مهاجرت بین‌المللی که جریان مهاجرت از ۱۵۷ کشور مبدأ به ۳۲ کشور مقصد صنعتی را بین سال‌های ۱۹۶۱ تا ۲۰۱۸ بررسی می‌نماید، نتایج نشان می‌دهد که تحریم‌های سازمان ملل و تحریم‌های مشترک اروپا و آمریکا باعث افزایش مهاجرت از کشورهای هدف حدود ۲۰ درصد می‌شوند. بررسی این نتایج حاکی از آن است که در طول دوره تحریم‌ها، مهاجرت به تدریج افزایش یافته است. این تأثیرات عمدتاً در کشورهایی است که آزادی بیان سیاسی محدودتری دارند. جایی که مهاجرت جایگزین مناسبی به جای اعتراضات پرهزینه می‌باشد.^{۴۷} علاوه بر آن، مهاجرت‌ها صرفاً به دلایل سیاسی انجام نمی‌گیرد، وضعیت اقتصادی و برخورداری از سطح رفاه نسبی از عمده دلایل است. در مطالعه انجام شده نسبت به تأثیرگذاری تحریم‌های اقتصادی نسبت به کشور ایران این نتیجه را داشته که «اگر فرض کنیم اقتصاد ایران وضعیت یکنواختی داشته باشد می‌توان نتیجه داشت که در تولید تحقق یافته در سال ۱۳۹۰، درجه تأثیر تحریم‌های نفتی بر میزان رفاه

⁴⁵ حق بر توسعه در اعلامیه مربوط به مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۸۶ مطرح گردیده شده است.

⁴⁶ مطالب بیان شده در مواد ۲۸/۲۵/۱۲ اعلامیه جهانی حقوق بشر مصوب ۱۹۴۸، میثاق بین‌المللی اجتماعی، اقتصادی، اجتماعی کنوانسیون حقوق مدنی، سیاسی و اهداف توسعه پایدار سازمان ملل متحد به نص درآمده است.

⁴⁷ Gutmann, Jerg, b, Pascal Langer, Pascal, Neuenkrich, Matthias, International sanctions and emigration, Journal of Economic Behavior and Organization, 2024, p:1

اقتصادی در ایران حدود ۳۰ درصد کاهش و اثر تحریم هم‌زمان سرمایه‌ای و نفتی بر میزان رفاه در اقتصاد ایران بین ۳۰ تا ۵۰ درصد کاهش بوده است.^{۴۸} در کشورهای تحریم شده به دلیل نرخ بالای بیکاری، افزایش فقر، تورم بالا و دلایل دیگر، ساکنین آن منطقه را ترغیب به ترک محل و انتخاب مکان دیگری برای زیستن می‌نماید. تحریم‌های اقتصادی باعث افزایش فشارهای اقتصادی بر کشورهای هدف شده که در نتیجه آن، تعداد بیشتری از مردم مهاجرت را ترجیح می‌دهند.^{۴۹} کشورهایی که تعداد زیادی از اتباع کشور هدف را در خود جای داده‌اند، زمانی که تحریم‌ها باعث افزایش مهاجرت در کشور هدف می‌شوند، با فشار مهاجرتی به مراتب بیشتری مواجه می‌شوند. پدیده مهاجرت و چشم‌اندازهای بلندمدت آن که کشورهای هدف تحریم را از منابع انسانی و مالی ساکنین خود به دور کرده و زبان‌های آن در طولانی‌مدت نمایان گر خواهد بود. اقشار جوان^{۵۰} به‌خصوص تمایل بالایی به ترک محل زندگی پرفشار خود و زندگی در سرزمینی نسبتاً شکوفاتر را داشته‌اند.

3-2-2-2-3 قربانیان کم شدن نرخ توریست و توسعه اقتصادی

اهمیت گردشگری به عنوان یکی از اشکال تفریح، عمدتاً به دلیل پتانسیل بالای آن عاملی پیشرو در توسعه‌ی شهرها و تنوع‌بخشی به ساختار اقتصادی آن منطقه می‌باشد. در یک مطالعه انجام شده، کشور ایران به عنوان مطالعه موردی و بر پایه ادبیات روابط بین‌الملل و علوم سیاسی، در خصوص تأثیر مستقیم و غیرمستقیم تحریم‌ها بر گردشگری از منظر عدالت، حقوق و پایداری به این نتیجه دریافته‌اند که تحریم‌ها، حقوق حرکتی، حقوق ارتباطی و حقوق اقتصادی و مالی فعالان گردشگری را تضعیف می‌نماید. برای همین ظرفیت آن‌ها برای کمک به توسعه فراگیر و پایدار محدود شده است.^{۵۱} همچنین فشارهای توزیعی در ایران ناشی از اختلال اقتصادی تحریم محور، ظرفیت توانمندسازی گردشگری در زمینه عدالت جنسیتی را به وضوح تضعیف نموده است؛ و این وضعیت در تضاد با اصول عدالت و اهداف توسعه پایدار است.^{۵۲} سالیانه کشورها از طرق مختلفی: ۱- هزینه‌های مستقیم گردشگران ۲- ایجاد اشتغال در این صنعت ۳- سرمایه‌گذاری و توسعه زیرساخت‌ها ۴- افزایش درآمد دولت‌ها ۵- اثر بر ارز کشور ۵- توسعه فرهنگی و

^{۴۸} استاذزاد، علی حسین، مرزبان، حسین، تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر تولید و رفاه اجتماعی ایران: رهیافتی از الگوی رشد تعمیم یافته تصادفی، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال بیستم، شماره ۶۳، تابستان ۱۳۹۴، ص: ۶۷

^{۴۹} Connell, L. Moya, Samantha, L. Shin Adrian, Migration and economic coercion, foreign policy analysis, volume 17, issue 3, 2021, p: 1

^{۵۰} در سال ۲۰۲۴، مهاجرت تحصیلی جوانان به دلایل اقتصادی و سیاسی مختلفی تحت تأثیر قرار گرفته است. طبق آمار، تعداد دانشجویان بین‌المللی تا سال ۲۰۲۱ به بیش از ۶ میلیون نفر رسید، حتی با وجود محدودیت‌های ناشی از همه‌گیری کرونا. بخش عمده‌ای از این دانشجویان از کشورهای آسیایی، به‌ویژه چین و هند، به مقاصدی مانند ایالات متحده، بریتانیا، استرالیا و کانادا مهاجرت می‌کنند. World Migration Report. این مسئله به‌ویژه برای دانشجویانی از کشورهای در حال توسعه که با کاهش ارزش پول و تورم بالا مواجه‌اند، اهمیت زیادی دارد. اعمال تحریم‌های یک‌جانبه فراگیر، همراه با تحریم‌های ثانویه و تبعیت بیش از حد از آن‌ها، پیامدهای گسترده‌ای برای تعامل کشور تحریم شده با جامعه بین‌الملل دارد. (تاریخ آخرین مراجعه به سایت ۱۴۰۳/۰۷/۳۰)

^{۵۱} گزارشگر ویژه در این سفر نگرانی‌هایی را پیرامون مشارکت ایران در مجامع و سازمان‌های بین‌المللی و چالش‌های دیگر در این حوزه‌ها و بخش‌های مختلف شنید. (به نقل از گزارشگر ویژه سازمان ملل متحد خانم آنا دوهان در مورد تأثیرات منفی اقدامات قهری یک‌جانبه برخورداری از حقوق بشر، از سفر به جمهوری اسلامی ایران، مورخ ۱۲ سپتامبر ۲۰۲۲. ارائه شده به کمیسیون ویژه حقوق بشر)

^{۵۲} Seyfi, siamak, Hall, C. Micheal, Saarinen, jarkko, Vo thanh, Tan, Do international sanctions help or inhibit justice and sustainability in tourism, Journal of sustainable Tourism, 2022, p: 1

اجتماعی به کسب درآمد می‌پردازند.^{۵۳} که مبلغ قابل توجهی از درآمد ناخالص داخلی آن‌ها را تشکیل می‌دهد. تحریم‌های اقتصادی می‌تواند تأثیر قابل توجهی بر ورود توریست‌ها به کشور داشته باشد. از جمله:

۱- نگرانی‌های عمومی و امنیتی: تحریم‌ها معمولاً باعث می‌شوند که کشورها به عنوان مقاصد خطرناک یا کمتر پایدار شناخته شود که می‌تواند توریست‌ها را از سفر با آنجا بازدارد.

۲- محدودیت‌های ویزا و سفر: تحریم‌ها ممکن است به محدودیت‌هایی در صدور ویزا یا حتی ممنوعیت سفر به کشور مربوطه منجر شود.^{۵۴}

۳- تأثیر بر خدمات گردشگری: تحریم‌ها می‌توانند بر زیرساخت‌های گردشگری مانند هتل‌ها، رستوران‌ها و حمل‌ونقل تأثیر منفی بگذارد.

۳-۲-۳ قربانیان آلودگی‌های زیست‌محیطی

منابع طبیعی موجود در کره زمین محدود بوده و امکان به پایان رسیدن آن در مقطعی از تاریخ وجود دارد. ایجاد امنیت پایدار در خصوص بهره‌مندی از این انرژی‌ها و استفاده بهینه از آن الزامی است. برخورداری از فناوری‌های مناسب و وسایل بهره‌گیری از آن نیازمند صرف هزینه و تخصص می‌باشد. با تحقیق تجربی در مورد تأثیر تحریم‌ها بر عملکرد محیط زیستی دولت تحریم شده از سال ۲۰۱۶ تا ۲۰۲۲، این پژوهشگران دریافته‌اند که اکثر تحریم‌ها اثر منفی قابل توجهی بر شاخص عملکرد محیط زیستی (EPI) دارند.^{۵۵} از طرفی افزایش رشد اقتصادی با روند مخرب محیط زیستی همراه است. از جمله تخریب جنگل‌ها، بیابان‌زایی، آلودگی‌های سمی، گرمایش جهانی و غیره. این پدیده‌ها به طور طبیعی بر پایداری منابع محدود زمین اثر می‌گذارد و به امکان تخریب غیرقابل جبران محیط زیست منجر می‌شود.^{۵۶} با این حال تخریب محیط زیست ممکن است ناشی از تغییر ترکیب فعالیت‌های اقتصادی به سمت بخش‌های با شدت آلودگی بیشتر بشود. سهم بالاتر یا پایین‌تر آلودگی صنعتی به معنای تخریب بیشتر یا کمتر محیط زیست همراه با رشد اقتصادی می‌باشد. تأثیرگذاری تحریم‌ها در این حوزه عبارت است از:

۱- مسدود کردن کمک‌های مالی محیط زیستی از سوی نهادهای بین‌المللی بزرگ (به دلیل محدودیت در جابه‌جایی پول و بلوکه شدن ایران از سیستم بانکی سویفت)

^{۵۳} براساس برآورد‌های اولیه، درآمد بین‌المللی گردشگری در سال ۲۰۲۳ حدود ۹۳ درصد از ۱/۵ تریلیون دلاری است که مقصد‌ها در سال ۲۰۱۹ به دست آورده‌اند. کل درآمد‌های صادراتی حاصل از گردشگری (شامل حمل‌مسافر و ...) در سال ۲۰۲۳ در مجموع ۱۰۶ تریلیون دلار تخمین زده می‌شود. که تقریباً ۹۵ درصد از ۱/۷ تریلیون دلار ثبت شده در سال ۲۰۱۹ است. برآورد‌های اولیه درباره سهم اقتصادی گردشگری که در تولید ناخالص داخلی مستقیم گردشگری اندازه‌گیری می‌شود. به ۳/۳ تریلیون دلار در سال ۲۰۲۳ یا ۳ درصد از تولید ناخالص داخلی جهانی اشاره دارد منبع:

آخرین مراجعه ۱۴۰۳/۰۸/۵ تاریخ <https://39566418.khabarban.com/>

^{۵۴} Nematpour, Mohammad, khodadai, Masoud, Makian, sarasadat, Ghaffari, Mohammad, Developing a competitive and sustainable model for the future of a destination: Iran's tourism competitiveness, International Journal of Hospitality & Tourism Administration, 2022, p:119

^{۵۵} Fotourehchi, Zahra, Are Un and Us economic sanctions a cause or cure for the environment: empirical evidence from Iran, Environment, Development and Sustainability, 2019, p:1

^{۵۶} Jabari, Leyla, Salem, Ali asghar, Zamani, Omid, Frzanegan, Mohamad reza, Economic sanctions and energy efficiency: Evidence from Iranian industrial sub-sectors, Energy Economic, 2024, p:3

۲- کاهش تعهدات در خصوص کاهش انتشار گازهای گلخانه‌ای به دلیل مسدود شدن پول‌ها در سیستم بانک جهانی

۳- تشدید کسری بودجه و تخصیص کمتر پول به سیاست‌های حفاظت از محیط‌زیست

۴- محدود کردن دسترسی به فناوری، خدمات و دانش به دلیل برخی دلایل سیاسی

تحریم‌ها در بخش‌های صنعتی و تولیدی انگیزه‌های بین‌المللی برای سرمایه‌گذاری را کاهش داده، مانع پیشرفت‌های علمی و تلاش برای بهبود بهره‌وری در این بخش‌ها می‌شوند.^{۵۷} بخشی از مخاطرات طبیعی تحریم در دو بخش ۱- مشعل سوزی ۲- تصفیه مازوت که سوخت کشتی‌ها جهت حمل‌ونقل می‌باشد، نمود یافته است.

مخاطرات محیط زیستی ناشی از تولید گازهای سوخت فسیلی در تمام کشورها پدیده‌ای اجتناب‌ناپذیر است. دستیابی به فناوری مناسب و دوستدار محیط زیست از جمله دستاوردهای گران‌بهای کشورها می‌باشد هزینه انتقال این فناوری بسیار بالا می‌باشد. از طرفی تحریم‌ها «در زمینه فناوری‌های مربوط به فعالیت‌های هسته‌ای بسیار موسع تفسیر شده است. مصوبه ۶ می ۱۹۹۵ از ممنوعیت صادرات هر نوع فناوری از آمریکا به ایران ممنوع اعلام شده است و این ممنوعیت می‌تواند طیف گسترده‌ای از فناوری‌های محیط زیست را هم شامل بشود.»^{۵۸} «مشعل سوزی»^{۵۹} یا سوزاندن مشعل‌ها، فرآیندی است که اغلب در صنایع نفت و گاز مورد استفاده قرار می‌گیرد. در این فرآیند، گازهای اضافی که به دلیل ایمنی یا در طول عملیات پالایش و استخراج نمی‌توانند ذخیره یا فروخته شوند، سوزانده می‌شوند. مشعل سوزی به‌عنوان یک راه‌حل اضطراری برای جلوگیری از انباشته شدن گازها و انفجار احتمالی استفاده می‌شود. بهره‌برداری ناپایدار از منابع استخراجی به پایداری منابع نفت و گاز آسیب می‌زند؛ بنابراین، نیاز به تعادل بین توسعه اقتصادی و توسعه پایدار وجود دارد. پدیده مشعل سوزی دارای زیان‌های بسیار وحشتناکی در زمینه گرم‌تر شدن کره زمین، باران‌های اسیدی، فرسایش خاک و به تبع آن کاهش کیفیت مواد غذایی^{۶۰} ایجاد می‌نماید. علاوه بر پیامدهای بهداشتی و زیست‌محیطی ناشی از مشعل سوزی گاز، کشورها میلیاردها دلار ارزش گاز را که به‌طور روزانه در جو سوزانده می‌شود، از دست می‌دهند. بخش زیادی از این گاز می‌تواند برای مصارف خانگی و تولید برق تبدیل شود. با این کار، سطح تولید برق در کشور می‌تواند به حدی افزایش یابد که پاسخگوی تقاضای ملی باشد. به نحوی که معادل پدیده مشعل سوزی را ثروت سوزی نیز نامیده‌اند. تحریم‌های مالی معمولاً توانایی نهادهای تحریم شده، کشورها، کسب‌وکارها، یا حتی افراد را برای خرید یا فروش برخی دارایی‌های مالی محدود می‌کنند^{۶۱}؛ بنابراین عملاً امکان خرید فناوری‌های مرتبط با قابل استفاده نمودن گازهای خارج شده در حین استخراج نفت و در پالایشگاه‌ها و استفاده از آن در صنایع مورد استفاده کشور در ایران منتفی شده است؛ و با ورود مستقیم این گازها به محیط زیست، خطرات جانی، محیطی جبران‌ناپذیری رقم می‌خورد. مشکل بزرگ دیگر کشورهای تحریم شده در زمینه محیط زیستی، مربوط به فناوری تصفیه مازوت

^{۵۷} زهتابیجان، محمدحسین، ناصری گیگلو، علی، انتقال تکنولوژی، عصر مدیریت، شماره ۱۴، خرداد ۱۳۸۹، ص: ۱۱۱

^{۵۸} IGOR TURSKI, ANNA PANCHENKO, AHMAD A. AL-NAIMI, NATALIYA RUDYK, MOHAMMAD AHMAD ALNAIMAT, The Impact of International Economic Sanctions on the Use of Financial Technologies, WSEAS TRANSACTIONS ON BUSINESS and ECONOMICS DOI: 10.37394/23207.2023.20.63, volum20,2023,p:683

^{۵۹} Gas flare

^{۶۰} Obianuju, C. Agu, Chinwe Francisca Ude, An overview of the international legal approach to gas flare reduction, Nnamdi Azikiwe university journal of commercial and poverty, vol.7(1), 2020, p:3

^{۶۱} Marco Cipriani, Linda S. Goldberg, and Gabriele La Spada, Financial Sanctions, SWIFT, and the Architecture of the International Payment System, Journal of Economic Perspectives—Volume 37, Number 1—Winter 2023—Pages 31–52, p:31

می‌باشد که سوخت مخصوص کشتی‌های حمل‌ونقل بوده و لزوم مطابقت آن با مقررات بین‌المللی از جهت برخورداری از میزان گوگرد پایین ضروری می‌باشد. برخورداری از سوخت پاک‌تر ممکن است ۵۰ درصد گران‌تر از نوع حاوی گوگرد بالا باشد و کشتی‌ها می‌توانند با نصب سیستم اسکرابر^{۶۲} «سیستم اسکرابر، دود آگزوز را از طریق یک استوانه فلزی چند متری عبور می‌دهد که در آن با آب دریا یا آب شیرین، بسته به نوع اسکرابر، با کارکردی شبیه به لوله آتش‌نشانی پاشیده می‌شود تا آلاینده‌ها را جذب کند.» مطابق آمار تهیه شده در سال ۲۰۱۵ کمتر از ۲۵۰ کشتی اسکرابر داشتند اما در مطالعه سال ۲۰۲۳ این آمار صنعتی به بیش از ۴۳۰۰ کشتی رسیده است.^{۶۳} علاوه بر اینکه کشورهای تحریم شده از این فناوری برخوردار نبوده و باعث می‌شود علاوه بر آلودگی محیط زیستی، مانع حرکت کشتی‌های غول اساس حمل‌ونقل جهت حمل کالاها و خدمات اساسی مورد نیاز مردم شود. استفاده بیش از حد سوخت مازوت در نیروگاه‌ها که به گزارش شرکت ملی پخش و پالایش به نفت کوره معروف شده است، شدیداً به آلودگی و تولید بیماری‌های تنفسی و سایر بیماری‌های خطرناکی به شهروندان ساکن در منطقه منجر شده است.^{۶۴}

4- نتیجه‌گیری

حقوق بشر از ابتدای تاریخ بشریت به شکل مکتومی موجود بوده و ناشی از کرامت ذاتی انسان‌ها است. متأسفانه همچنان بی‌حمایت و بی‌پناه مانده است. استفاده از ابزارهای تهدیدی در دنیای نوین به شکل جدید تحریم نمود پیدا نموده است. به اعمال تحریم‌ها برای تأدیب کشور غیر تابع جامعه جهانی است تا با فشار اقتصادی و سیاسی وارده بر مردم آن دولت حاکمه را وادار به تبعیت از سیاست‌های جهانی نماید؛ اما نقطه کور و پنهان این ابزار تولید گروه جدیدی از بزه دیدگان ناشی از تحریم است که از اساسی‌ترین حقوق خود محروم شده‌اند. از طرفی حمایت از حقوق اولیه بشر در هر کشوری بر عهده همان دولت است و جامعه بین‌الملل مسئولیتی در ان قبال ندارد. در واقع تعهدی برای جامعه بین‌الملل تعریف نشده که صحبت از نقض این تعهدات باشد. از طرفی عواقب و نتایج ناشی از این پدیده عبارت است از: ۱- بالا رفتن آمار مرگ‌ومیر ۲- کاهش کیفیت ساکنان آن منطقه ۳- تهدید سلامتی جسمانی افراد ۴- منزوی شدن دولت هدف تحریم در جهان بین‌الملل ۵- عدم تمایل سایر کشورها و مؤسسات در خارج به برقراری ارتباط و در مراتب بالاتر مبادله کالا و خدمات ضروری به داخل کشور ۶- دور ماندن از فناوری‌های لازم و ضروری و دوست دار محیط زیست ۷- کاهش شدید درآمد ناخالص دولت ۸- عدم امکان استفاده از منابع و ذخایر داخلی کشور و به تبع آن ۹- نرخ بالای تورم ۱۰- افزایش فقر ۱۱- افزایش نرخ جرم و صدها نتیجه و عواقب خطرناکی که تمامی این موارد باعث دور کردن تحریم از هدف اصلی آن شده است. نتیجه طبیعی این آسیب‌ها منجر به پیدایش جرائم و روش‌های غیرقانونی برای فرار از این پدیده می‌باشد که این خود محل تأمل می‌باشد. بالا بودن نرخ مهاجرت در کشورهای هدف تحریم خود مهر تأییدی بر ادعای آسیب تحریم در این حوزه می‌باشد. معرفی مسئولیت دولت‌مردان در سطح حیات شهروندان و احقاق حقوق آن‌ها در جامعه بین‌الملل نقطه عطفی در راه گشایی برای حل مشکلات قربانیان بی‌گناهی است که جبر جغرافیایی آن‌ها را به تحمل شرایط یا گریختن از آن محل ناگزیر ساخته است. اتخاذ تدابیر اجرایی در حل این مشکلات ضروری می‌باشد. چرا که با توجه به گزارش‌های صورت گرفته توسط گزارشگران حقوق

⁶² scrubbers

⁶³ Growing use of ship exhaust scrubbers has increased marine discharge of compounds, 14 MAY 2021 • VOL 372 ISSUE 6543

⁶⁴ <https://www.mashreghnews.ir/news/1179530/>

بشری، دلیل کامل مشکلات اساسی اداره کشور را صرفاً نمی‌توان به تحریم‌ها متکی نمود. در نتیجه بررسی همه‌جانبه مشکلات تحریم‌ها و عملکرد دولت‌های هدف در این خصوص راهگشا می‌باشد. از جمله راهکارهای قابل ارائه در این زمینه را می‌توان توافق با دولت‌های تحریم‌کننده و اتحاد جامعه جهانی برای رفع هرگونه ممنوعیت است که تحریم را شبیه به حالت جنگی نموده است. علاوه بر آن بازبینی در مقررات داخلی در جهت رفاه هرچه بیشتر شهروندان، استفاده از مدیران و مسئولین اجرایی مسلط به امور بین‌الملل جهت همفکری با جامعه بین‌الملل و حل معضلات قربانیان بی‌گناه این دسته از اقدامات می‌تواند راهگشا باشد.

فهرست منابع:

الف) منابع فارسی

- ۱- استاذزاد، علی حسین، مرزبان، حسین، تأثیر تحریم‌های اقتصادی بر تولید و رفاه اجتماعی ایران: رهیافتی از الگوی رشد تعمیم‌یافته تصادفی، فصلنامه پژوهش‌های اقتصادی ایران، سال بیستم، شماره ۶۳، تابستان ۱۳۹۴، ص: ۶۷
- ۲- اعلامیه جهانی حقوق بشر سازمان ملل متحد مصوب ۱۹۴۸
- ۳- حسینی اکبر نژاد، هاله، حسینی اکبر نژاد، حوریه، مقابله با گرسنگی در نظام حقوق بین‌الملل: از نقض حقوق بشر تا جنایت بین‌الملل، مجله حقوق بین‌المللی، شماره ۶۵، ۱۴۰۰
- ۴- ذاکر حسین، محمدهادی، تعقیب تحریم‌های اقتصادی به عنوان جنایت علیه بشریت، فصلنامه مطالعات حقوق عمومی، دوره ۵۱ شماره ۲، ۱۴۰۰
- ۵- رایجیان اصلی، مهرداد، بزه دیده شناسی جلد دوم، انتشارات شهر دانش، ۱۴۰۰
- ۶- رایجیان اصل، مهرداد، بزه دیده شناسی، جلد یکم، انتشارات شهر دانش، ۱۳۹۸
- ۷- راسل، برتراند، ترجمه: دریا بندری، نجف، قدرت، انتشارات خوارزمی ۱۳۶۷
- ۸- زهتابچیان، محمدحسین، ناصری گیگلو، علی، انتقال تکنولوژی، عصر مدیریت، شماره ۱۴، خرداد ۱۳۸۹
- ۹- زمانی، سید قاسم، شهبازی، آرامش، فرحی، حسین، تحریم‌های یکجانبه علیه ایران از منظر حقوق بین‌الملل کیفری: جنایت علیه بشریت؟ مجله پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، انتشارات شهر دانش، شماره ۷ سال ۱۳۹۵
- ۱۰- شامبیاتی، هوشنگ، زاهدیان تجنکی، محمدحسین، کالاسازی محیط زیست، جرم پنهان دولت‌ها، فصلنامه انسان و محیط زیست، شماره ۵۷، تابستان ۱۴۰۰
- ۱۱- غلامی، حسین، اصل حداقل بودن حقوق جزا، فصلنامه حقوق کیفری، سال اول، شماره ۲، زمستان ۱۳۹۱،
- ۱۲- قماش، سعید، کرامت انسانی و نقش آن در جرم‌انگاری، نشر میزان، ۱۳۹۳

- ۱۳- کوزلاریچ، دیوید، ماتو، ریک، جی میلر، ویلیام، مترجم: فورچی بیگی، مجید، بزه دیده شناسی جرایم دولت، فصلنامه اطلاع رسانی حقوقی، ۱۳۹۱
- ۱۴- گسن، رمون، آبا جرم وجود دارد، ترجمه علی حسین نجفی ابرند ابادی، مجله تحقیقات حقوقی، دانشکده حقوق، دانشگاه شهید بهشتی، ۱۳۷۹، شماره ۳۰-۲۹۱
- ۱۵- گزارش گزارشگر شورای حقوق بشر تاریخ ۷ اکتبر ۲۰۲۲ توسط خانم آنا دوهان
- ۱۶- لیز، زرار، فیلیزولا، ژینا، مترجم: کردعلیوند، روح الدین، محمدی، احمد، بزه دیده و بزه دیده شناسی، انتشارات مجد، ۱۴۰۲
- ۱۷- مواد کمیسیون طرح مسئولیت بین المللی دولت (۲۰۰۱)
- ۱۸- میثاق بین المللی حقوق مدنی و سیاسی سازمان ملل متحد مصوب ۲۶ دسامبر ۱۹۶۶
- ۱۹- هافمن، رولف، سمولرز، الت، مترجم: پاک نهاد، امیر، جرم شناسی در وضعیت انکار، کتاب جرم شناسی فراملی به سوی جرم شناسی جنایات بین المللی، نشر میزان، ۱۳۹۶

منابع انگلیسی:

- Reno and James Sutton, political corruption and state crime, department of Anthropology, Hobart and William Smith colleges, 2017
- Hafner-Burton, Emilie M.A Social Science of Human Rights, Journal of Peace Research 51, 2014
- Usman Khalid a, *, Muhammad Tahir Ali b, Luke Okafor c, Olajide Idris Sanusi, Do sanctions affect the environment? The role of trade integration, research in globalization 8, 2024
- Schmidt, Julia, the legality of unilateral extra-territorial sanctions under international law, journal of conflict and security law, oxford university, press 2022
- Eihaneh Dastafkan; Hadi Salehi; Mohammad Mehdi Hooshmand, Provision of Peace and Right to Health through Sanctions: Threats and Opportunities, Arch Iran Med. April 2020
- Saleh, Mohammad Mahdi, Toward abolishing imposing comprehensive sanction: Sanction Damaged IRAQI society and food ration system saved it from famine, The Third Intl. Conf. on Advances in Social Science, Management and Human Behaviour, 2015, 978-1-63248-067-5 doi: 10.15224/ 978-1-63248-067-5-66
- Connell, L Moya, Samantha, L Shin Adrian, Migration and economic coercion, foreign policy analysis, volume 17, issue 3, 2021,
- Seyfi, Siamak, Hall, C Micheal, Saarinen, Jarkko, Vo Thanh, Tan, Do international sanctions help or inhibit justice and sustainability in tourism, Journal of Sustainable Tourism, 2022

Nematpour, Mohammad, khodadai, Masoud, Makian, sarasadat, Ghaffari, Mohammad, Developing a competitive and sustainable model for the future of a destination: Iran's tourism competitiveness, *International Journal of Hospitality & Tourism Administration*, 2022

Fotourehchi, Zahra, Are Un and Us economic sanctions a cause or cure for the environment: empirical evidence from Iran, *Environment, Development and Sustainability*, 2019

Jabari, Leyla, Salem, Ali asghar, Zamani,omid, Frzanegan, Mohamad reza, Economic sanctions and energy efficiency: Evidence from Iranian industrial sub-sectors, *Energy Economic*, 2024

Obianuju, C Agu, Chinwe Francisca Ude, An overview of the international legal approach to gas flare reduction, *Nnamdi Azikiwe university journal of commercial and poverty*, vol.7(1), 2020

Marco Cipriani, Linda S. Goldberg, and Gabriele La Spada, Financial Sanctions, SWIFT, and the Architecture of the International Payment System, *Journal of Economic Perspectives*—Volume 37, Number 1—Winter 2023—Pages 31-52

Setayesh, sogol, Mackey, Tim K, Addressing the impact of economic sanctions on Iranian drug shortage in the joint comprehensive plan of action: promoting access to medicines and health diplomacy, *Globalization and health*, Bio med central, 2016 DOI 10.1186/s12992-016-0168-6

"Maximum Pressure": US Economic Sanctions Harm Iranians' Right to Health | HRW

Marco Cipriani, Linda S. Goldberg, and Gabriele La Spada, Financial Sanctions, SWIFT, and the Architecture of the International Payment System, *Journal of Economic Perspectives*—Volume 37, Number 1—Winter 2023—Pages 31-52

Igor, Tursky, Anna, Panchenko, Ahmad A. Al-naimi, Natalya Rudky, Mohamad Ahmad, Alnaimat, The Impact of International Economic Sanctions on the Use of Financial Technologies, *WSEAS TRANSACTIONS on BUSINESS and ECONOMICS* DOI: 10.37394/23207.2023.20.63, volum20, 2023

The Conceptual Evolution of Victims of Unilateral Economic Sanctions

Abstract:

Human Rights Violations Leave Behind Diverse Victims Often Glance What initially appears evident are the direct and immediate victims of human rights violations. However, it is abundantly clear that the circle of victims extends far beyond what is observable at the moment of violation. The bitter experience of war and decades-long sanctions has transformed numerous potential victims of unilateral economic sanctions into actual casualties. Government policies aimed at national administration and governance sometimes backfire, leading to their exclusion by the international community. Meanwhile, participation in the global economy underscores the role of coercion and force in international relations. This paper examines the conceptual evolution of victims of unilateral economic sanctions. It explores new categories of victims resulting from violations of fundamental rights, including threats to and violations of the right to life—such as the right to access adequate food and medicine, the right to live in a quality environment, and the reduction of forced migration rates. Additionally, the decline in foreign investment and damage to the tourism industry in sanctioned countries further corroborate the proposed hypothesis. The study employs a descriptive-analytical methodology, drawing upon the latest available sources in English and Persian, as well as practical case studies.

Keywords: Human rights, international community, victim, Unilateral economic sanctions, indirect victim